

INSESTI SOSIAALISENA KONSTRUKTIONA

THOMAS ROSENBERG

Konstruktivismi on kova sana tämän päivän sosiologiassa. Mikä vielä muutamia vuosia sitten selitettiin luokkarakenteesta käsin, eli materiaaliselta pohjalta, on tänään ”sosiaalisesti konstruotua”. Ja mikäpäsiin, onhan konstruktivismi (tai konstruktionismi) lähestymistapana varsin hedelmällinen. Todettakoon kuitenkin hieman happamasti, että Berger & Luckmannin klassikosta ”The Social Construction of Reality” on ehtinyt kulua jo neljännesvuosisata...

Hedelmällisimpiä tapoja hyödyntää konstruktivismia on sen käyttäminen moraalisesti ladattujen ongelmien erittelyyn. Parhaimpia esimerkkejä tästä löytyy norjalaisen sosiologin Willy Pedersenin kirjasta ”Ungdom er bare et ord” (Nuoruus on pelkkä sana) (Universitetsforlaget, Oslo 1994).

Pedersen on kirjassaan esseemuodossa palannut moniin aikaisempiin juttuihinsa, sekä hänen (artikkeli)väitöskirjaansa sisältyviin että muissa yhteyksissä julkaistuihin. Tämä on yhtä harvinaista kuin ihailtavaakin, sillä kuka nyt vanhat juttunsa kaivaisi esiin (saati väitöskirjansa) kysyäkseen Pedersenin tavoin: miksi valitsin juuri sen teorian ja sen taulukon? Ja mihin jäi subjektiivinen minäni, kaikkine sivuraiteineni, epäröinteineni ja henkilökohtaisine kokemuksineni?

Pedersen vastaa kysymyksiin kirjoittamalla tieteellisen työnsä ohella esseitä, joissa hän jatkaa samojen aiheiden pohdintaa, mutta toisella ja vapaammalla vaihteella. Tämä antaa oivan mahdollisuuden luovaan irtiottoon tieteen melko ahdistavasta pakkopaidasta. Tuloksena on nautittava kokoelma tekstejä, jotka eivät lainkaan tunnu vanhoilta – päinvastoin – vaikka osa onkin tuttua aikaisemmin

julkaistujen versioiden muodossa (yksi niistä tämän lehden numerossa 5/92).

Jokaisen esseen alkuun Pedersen on kirjoittanut 1/2–1 sivun mittaisen ”mininovelin”, joka antaa kaikupohjaa itse tekstille. Koko kirjan preludina on kuuden sivun kertomus, jossa kirjoittaja vetää linjaa omasta nuoruudestaan nykyiseen asemaansa tutkijana, erikoisalanaan nuoriso, päihteet ja rituaalit. Tämä antaa heti kättelyssä kirjalle juuri sen henkilökohtaisen leiman, joka tekee siitä niin hyvän; Pedersen on nimittäin ilmeisen vakavasti pohtinut tutkimustaan suhteessa omaan elämäänsä, sitä, missä määrin tutkija itse on osa sitä konstruktiota, jota hän dekonstruoi. Ja ennen kaikkea sitä, missä määrin tutkijat itse luovat tutkimaansa todellisuutta.

Willy Pedersen lukeutuu siis sosiaalisen konstruktivismin traditioon. Se, että sosiaaliset ilmiöt ovat konstruoituja, ei tarkoita, etteivät ne olisi olemassa. Kyllä ne siellä sosiaalisessa todellisuudessa hyvinkin voimallisesti vaikuttavat elämäämme ja tapaamme tulkita maailmaa. Mutta ne ovat alati muuttuvia (eivätkä esimerkiksi biologisesti annettuja), sitä mukaa kuin tarpeet ja sosiaalinen tilanne muuttuvat. Mikä se liikkeelle paneva voima sitten loppujen lopuksi on, on toinen – ja kiisteltely – asia. Pedersen itse on sikäli kunnon ”materialisti”, että hänen mukaansa kaiken takana piilevät yhteiskunnalliset valtasuhteet. Konstruktiota ei toisin sanoen vedetä hihasta ihan noin vain.

Erinomainen, ja samalla hyvinkin provosoiva, esimerkki Pedersenin erittelytaidosta on kappale ”Redd barna!” (Pelastakaa lapset). Tässä hän kuvailee sitä moraalista paniikkia, jota varsinkin USA:ssa aina silloin tällöin vil-

jellään lapsiin kohdistetusta väkivallasta – todellisesta tai väitetystä.

Kaikki sai Pedersenin mukaan alkunsa tavalla, joka on mahdollista sijoittaa ajallisesti hyvinkin tarkasti eli siihen, kun artikkeli ”The battered child syndrome” vuonna 1962 julkaistiin Journal of the American Medical Association -lehdessä. Siinä oli yksitoista röntgenkuvaa pikkulapsista, joilla oli selittämättömiä ruumiinvammoja. Juttu oli sinänsä kirjoitettu akateemisen viileään tyyliin, mutta toimi kuitenkin (aiotun?) tehokkaasti. ”Koko juttu räjähti”, toteaa Pedersen, ja sai välittömästi vastakaikua kaikissa uutisvälineissä kautta mantereen.

Eikö sitten ole hyvä, että lapsiin kohdistetusta väkivallasta aletaan puhua? Kuka nyt tämän kieltäisi, mutta Pedersen uskaltaa kuitenkin kyseenalaistaa aiheesta käytävää puhetapaa. Ketkä ovat ne, jotka asiasta eniten puhuvat, ja keiden intressissä on pitää aihe esillä?

Vakuuttavin esimerkein Pedersen osoittaa, että aiheen ympärillä nousseesta moraaliseen paniikista hyötyivät eniten röntgenlääkärit, ne jotka uusilla menetelmillään pystyivät vammoja selittämään. Tämä johti siihen, että he saivat enemmän huomiota, määrärahoja, professuureja jne. Tässä ei toisin sanoen väitetä, ettei lapsiin kohdistettua väkivaltaa esiintyisi tai ettei siihen pitäisi puuttua kaikin tavoin. Pedersenin pointti on se, että aiheesta puhuminen auttaa eräitä ammattiryhmiä (median suosiollisella myötävaikutuksella) konstruoimaan lapsiin kohdistettua väkivaltaa sosiaalisena ongelmana. Ja tavalla, joka saattaa edesauttaa (tässä tapauksessa) lääkäreiden asemaa enemmän kuin lasten.

Tämä on sangen provosoivaa mutta vielä provosoivampi on Pedersenin tapa nähdä samantyyppisiä piirteitä inestistä käytävässä keskustelussa (jota esim. Norjassa on viime aikoina kiivasti käyty). Eli onko niin, että tavassa käsitellä inestiiä julkisuudessa on moraalisen paniikin aineksia, mistä hyötyvät ennen kaikkea psykologit ja psykiatrit? Onko inestistä puhuminen toisin sanoen, toista

aktuellia käsitettä käyttäkseni (Pedersen ei sitä käytä), enemmän ”poliittisesti korrektaa” kuin todellisuutta heijastavaa?

Kuin Pedersenin väitteitä tukeakseen ruotsalaisissa lehdissä on pitkin syksyä ja talvea (1995–96) käyty kiivasta keskustelua juuri tästä aiheesta. Monet juristit ovat esim. syyttäneet lähinnä psykologeja siitä, että nämä ovat saavuttaneet inestien, ja yleensä lapsiin kohdistetun väkivallan, takia järjestetyissä oikeudenkäynneissä kohtuuttoman aseman varsinkin, kun kukaan ulkopuolinen ei pysty vaikuttamaan tai arvioimaan heidän tapaansa kerätä todistusaineistoa; hehän ovat monopolisoineet sekä teorian että ammattikäytännön.

Toinen silmiinpistävä piirre debatissa on, että lapsiin kohdistetun väkivallan määrästä liikkuu selvästi yliammuttuja arvioita. Kun Bris-järjestön pääsihteeri (Bris, Barnens rätt i samhället, on lasten etuja ajava järjestö) esim. toteaa (DN 16.2.96), että lapsiin kohdistettu väkivalta kahden viime vuoden aikana on kasvanut peräti 47 prosenttia, kyse on lähinnä tilastollisesta eikä todellisesta kasvusta.

Visaisempaa on suhtautua väitteisiin, joiden mukaan psykologit enemmän tai vähemmän tehtailevat todisteita. Tämän mukaan sukurutsausta esiintyisi lähinnä psykologien päässä eikä realitodellisuudessa. Täällä Suomessa Nikon tapaus muutaman vuoden takaa lienee tästä esimerkki.

Tutkijana Willy Pedersen on hyvin tietoinen siitä, miten miinoitetulla maaperällä hän näissä pohdintoissaan liikkuu. Yhtäältä on syytä varoa vähättelemästä todellista väkivaltaa, sillä toki moni mieluummin näkisi, ettei asiasta puhuttaisi lainkaan. Toisaalta pitäisi myös varoa paisuttelemasta ongelmaa, nyhän potentiaalisten rikollisten etsiskely alkaa saada lähes noitavainon piirteitä. Aivan liian monelle syyttömälle isälle on jo langetettu tuomio. (Varo siis halaamasta tytärtäsi liian intensiivisesti – yliaktiivinen moraalinvartija naapurissa voi tulkita asian väärin.) Kääntäjäpää tutkija symbolien kentällä mihin suuntaan hyvänsä, aina hän astuu jonkin intressiryhmän asettamaan miinaan.

Samantapaisiin päätelmiin Pedersen päätyy kappaleessa ”Oh Doctor, shoot me quick!”, jossa hän käsittelee huumeen käytön historiaa. Tämä on (aiheen vakavuudesta huolimatta) hupaisa kertomus siitä, miten huumeiden sosiaaliset määreet ovat sadan viime vuoden aikana kääntyneet lähes ylösalaisin. Aikaisemmin huumeita käyttivät lähinnä yläluokan naiset, verhojen takana ja (huumeita itse käyttävien) lääkärituttaviensa avustuksella, nykyään huumeet tunnetusti leviävät yhteiskunnan marginaalisissa ryhmissä, täysin toisin premissein.

Eikä siitä ole kuin sata vuotta, toteaa Pedersen, kun lääkärit vakavissaan kehottivat imettäviä äitejä sivelemään kokaiinia arkoihin nänneihinsä kymmenen minuutin välein. Eikä heidän tarvinnut nännejään puhdistaa ennen imettämistä, sillä lapsen mahdollisesti siirtyvällä ”vähäisellä kokaiinimäärällä kun on pelkästään rauhoittava vaikutus”...

Mielenkiintoisin on Pedersenin tapa kuvata taistoa, jota käytiin siitä, ketkä huumeita kontrolloivat: lääkärit vaiko apteekkarit. Profession välinen mitteli päättyi sikäli yhteisymmärrykseen, että molemmat löysivät yhteisen vihollisen eli kaikenlaiset pikkujobbarit ja puoskarit. Mutta samalla, Pedersen toteaa, ”ei ole epäilystäkään siitä, että lääkärikunta veti kamppailussa pisimmän korren, ja olemmekin tämän vuosisadan aikana nähneet, miten heidän otteensa huumeista on jatkuvasti vahvistunut”.

Huumeekysymys on siten toinen esimerkki siitä, miten voimakkaasti eri intressiryhmien ja profession välinen kilpailu vaikuttaa tapaan määritellä itse ongelma. Tiedämme hyvin vähän todellisen huumeiden käytön mittasuhteista vuosisadan vaihteessa (eikä Pedersen edes spekuloi asiaa, koska sillä ei varsinaisesti ole merkitystä). Sen sijaan voimme varmasti sanoa, että käyttö määriteltiin aivan toisin, sille annettiin toisenlaisia sosiaalisia määreitä, toisin kontrollipoliittisin seurauksin.

Kahdessa esseessä Pedersen pohtii nuorisotutkimukseen liittyviä kysymyksiä. Seuraavassa pari esimerkkiä hänen tavastaan tehdä hyviä avauksia: toinen koskee aikuistumisriittien symbolifunktioita, toinen nuorisotutkijoiden omaa roolia tutkimuskohteensa, nuoruuden, konstruoinnissa.

Artikkelissa ”Bruddet som binder” (Sitova katkos) Pedersen analysoi siirtymäriittien roolia ja etenkin niiden puuttumista tämän päivän yhteiskunnassa. Nykynuorelle on kaikkea muuta kuin helppoa se, että siirtyminen aikuisuuteen on niin epämääräinen asia aikaisempaan verrattuna (puhumattakaan luonnonkansoista, joilla nuoruutta ei ole käsitteenäkään). Tämän päivän benji-hypyt ovat melko heppoisia korvikkeita todellisiin esikuviinsa verrattuina.

Hedelmällinen tapa kuvata nuorten päihteiden käyttöä (jopa nuorisokulttuuria kokonaisuudessaan?) on siten nähdä se tapana kehittää omia, korvaavia aikuistumisriittejä. Ja kääntäen: tehokas tapa hoitaa päihteiden väärinkäytöstä kärsiviä nuoria olisi tietoinen aikuistumisriittien uudelleen järjestäminen – niiden riittien sijasta, joita nuoret epätoivossaan ovat yrittäneet kopioida.

Esimerkkinä jälkimmäisestä tavasta käy norjalainen huumeongelmaisia hoitava Tyrili-yhteisö, johon Pedersen tutustuu ”pala kurkussa”. Tämä siksi, että Tyrili rituaaleineen osoitti hänelle oman kulttuurimme keskellä vallitsevan tyhjien – myös hänessä itsessään vallitsevan. Sillä mitä on olla aikuinen tänä päivänä ja mitä aikuistuminen? Nekin ovat ilmiönä sosiaalisia konstruktioita – mutta konstruktioita, joiden määrittelemisessä olemme nykyisin perin epävarmoja. Miten ihmeessä nuoret sitten tästä urakasta selviäisivät, kun eivät heidän vanhempansakaan selviä?

Selvien mallien ja esimerkkien sijasta aikuiselämää leimaa päinvastoin ”autenttisen” nuoruuden ihannoiminen, suhtautumistapa, jota viljelevät etenkin nuorisotutkijat itse. Nämä myötävaikuttavat siten aktiivisesti nuo-

ruuden ja nuorisokulttuurin syntymiseen ja ylläpitämiseen. Punkkarin omakuva heijastaa täten hänestä käytävää julkista diskurssia enemmän kuin häntä itseään. Tai kuten Pedersen asian ilmaisee (guru Thomas Zieheä ivaten): ”Nuorisotutkijat ovat tänä päivänä osa yleistä nuorisodiskurssia, jolla ei enää ole empiiristä pohjaa itse nuorison keskuudessa.” Ellen väärin muista hänen suomalainen kollegansa Tommi Hoikkala päätyi vastaavanlaisen toteamukseen muutama vuosi sitten.

Kunnia Willy Pedersenille, joka tällä tavoin uskaltaa asettaa omankin professionsa tutkijan valokeilaan, asettuen siten itsekin kritiikin kohteeksi. Toisaalta tämä on varsin johdonmukainen seuraus sosiaalisen konstrukti-

vismin teoriasta, sillä konstruktivistilla, joka ei sisällytä itseään ja professiotaan kuvaukseensa, on eittämättä sokea piste tutkijansilmässään.

Ylläpitävätkö alkoholitutkijat vastaavasti alkoholista käytävää puhetaapaa tavalla, joka pönkittää heidän omaa asemaansa? Epäilemättä. Itse asiassa juuri tästä kirjoittaa norjalainen tutkija Hilde Pape Nordisk Alkoholtidskriftin numerossa 3/95. Tarvitseeko minun edes lisätä, että kyseinen juttu herätti lähinnä epäileviä mörähdyksiä alkoholitutkijoiden keskuudessa?